

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК

ЗАПИСКИ

ІСТОРИЧНО-ФІЛОЛОГІЧНОГО ВІДДІЛУ

Кн. X (1927)

За головним редагуванням голови Відділу
акад. Агатангела КРИМСЬКОГО

У КИЇВІ
З друкарні Української Академії Наук
1927

[061(47.7)(05)]

Дозволяється випустити в світ.
Неодмінний Секретар Академії Наук, акад. *А. Кримський*.

Київський Окріт, № 232, 1927.
Зам. № 5819—1200 прим.

ДЕ ЩО Є:

	Стор.
Володимир Білий. Судова справа С. Д. Носа	1 — 47
Михайло Марковський. „Енеїда“ І. П. Котляревського . .	48 — 74
Ярема Айзеншток. Студії над текстами І. Котляревського .	75 — 98
Іван Галюн. Як досліджувано українські дифтонги	99 — 115
Проф. Леонід Беркут. Про ідеологію в німецьких цезаристів середніх віків	116 — 131
Проф. Олекса Покровський. Як ідеалізовано скитів у грець- кому та римському письменстві	132 — 192
Акад. Федір Мищенко. З історії східньо-візантійської куль- тури. Етюд II-ий.	193 — 214

ПАМ'ЯТІ АКАД. ВОЛОД. ГНАТЮКА:

Василь Дем'янчук. До історії обрання Володимира Гнатюка в академики	215 — 221
Лист од Наркомосу УСРР з приводу смерти акад. Гнатюка . . .	222 — 223
Михайло Тарасенко. Культурно-громадська праця академика В. М. Гнатюка	224 — 228
Акад. Андрій Лобода. Заклик В. Гнатюка записувати етно- графічні матеріали	229 — 231
Володимир Білий. До характеристики акад. Володимира Гна- тюка як збирача й записувача.	232 — 240
Віктор Петров. Акад. Володимир Гнатюк у своїх фольклорних студіях	241 — 254
Михайло Могилянський. Спогади про В. М. Гнатюка та листування з ним	255 — 259

МАТЕРІЯЛИ.

Микола Левченко. Андроник Оникієвич Степович (з портретом)	260 — 263
Дмитро Дорошенко. Ватрослав Ягіч про українську мову і про назву „українці“	264 — 280
Акад. Володимир Перетц. Археографічна подорож до Пскова 1926. VI, 13—18.	280 — 287
Андроник Степович. Поправка до статті О. Дорошкевича „Шевченко в приватному листуванні“ у VII—VIII кн. „Записок Історично-Філологічного Відділу“	287 — 288

Володимир Білий. З матеріалів до історії етнографії (Листування Я. П. Новицького)	288 — 293
Микола Левченко. До листування П. О. Куліша з П. Х. Глібовою	293 — 298
Проф. Олександр Оглоблін. Справа Дараганенка (1728—1729 р.)	299 — 310
Микола Левченко. Новий причинок до історії декабристів . .	311 — 313
Акад. Агатангел Кримський. Із історії турецького письменства XIV в.	313 — 327

РЕЦЕНЗІЇ.

Проф. М. Грунський. Український правопис	328 — 351
Василь Дем'янчук. До правопису слов'янських прізвищ . . .	351 — 353
Василь Дем'янчук. К. Німчинов. Український язык у минулому й тепер. II вид. ДВУ. 1926	353 — 362
Акад. Сергій Єфремов. Проф. Володимир Резанов. Українська драма. Том I, вип. 1 і 3. У Київі. 1926	362 — 364
Михайло Марковський. Акад. А. Кримський та Мик. Левченко. Знадоби для життєпису Степана Руданського. У Київі. 1926 р.	364 — 366
Проф. Андр. Степович. А. А. Шахматов. Очерк современного русского литературного языка	367 — 368
Проф. А. Степович. Hviezdoslavové sobrane spisy básnické. Svazok I, oddiel epický. 1925	369
Проф. Олександр Оглоблін. В. Л. Модзалевський. Гути на Чернігівщині. У Київі. 1926	369 — 375
Проф. Андр. Степович. Slovanský Přehled 1914 — 24. У Празі. 1925.	375 — 376
Проф. Б. Курц. Проф. М. В. Довнар-Запольский. Народное хозяйство Белоруссии. Минск, 1926	376 — 380
Проф. Василь Данилевич. Albert Grenier, Les Gaulois. 1923 .	380 — 382

До характеристики акад. Володимира Гнатюка як збирача й записувача.

Довгий шлях пройшло збирання фольклорних матеріалів, поки зрештою стало на науковий ґрунт. Виникши під впливом романтичного руху, довгий час було воно справою аматорською, що на ній дуже відбивалися і загальний напрямок часу, і політичні умови, і літературні традиції. Був час, коли збирач етнографічного матеріалу, в першу чергу—пам'яток усної словесности, виконував літературну громадську чи політичну функцію скоріше як наукову. До наукового запису, тим більше — опрацювання зібраного матеріалу — було ще далеко. З тих часів, як дані фольклорного матеріалу починають набирати ваги в громадській думці — збирання матеріалів охоче пристосовують до потреби аргументувати ту чи іншу політичну або-ж громадську програму, що значною мірою визначало собою й методи праці. Знов-же впливали певні літературні школи; сентименталізм та романтизм залишили свої виразні сліди на збиранні й тлумаченні народніх утворів. В них шукали то „чувства чувствительнаго, трогательнаго, томнаго“, то „порывистаго, необузданнаго, бурнаго“¹⁾ і навіть бідолашне кріпацьке село розглядали у відповідному освітленні, і не один збирач певний був тоді, що „много есть деревень на свѣтѣ, но подъ кроткимъ небомъ Малороссіи всякая деревня есть сокращенный Эдемъ“²⁾.

Для України за початок серйозного наукового опрацювання і збирання фольклорного матеріалу можна вважати сімдесяті роки, коли організовано було „Юго-Западный Отдѣлъ Русскаго Географическаго Общества“, де працювали такі діячі, як Антонович, Драгоманов, Чубинський та інші. „Труды“ славетної експедиції Чубинського можна вважати за першу спробу застосувати наукові підхідки, правда, невільну від великих методологічних хиб.

Але ми повинні зауважити, що наведеною думкою зовсім не хочемо нехтувати заслуг наших перших збирачів. Імення Цертелєва, Максимовича, Меглинського, Костомарова, Куліша та багатьох інших завсїди матимуть почесне місце в історії української етнографії. Помилки, що їх ті збирачі допускалися, до певної міри властиві були не тільки їм, але й часові

¹⁾ Дав. нар. проф. О. Грушевського: З сорокових років. Етнографічні видання і пляни ЗНТШ, 1909, III, сс. 97 й дл.

²⁾ „Малороссійская деревня“ Кульжинського. Цитую за проф. О. Грушевським з наведеної його статті у ЗНТШ.

й, розуміється, дивно було ждати правдивих сучасних наукових метод і поглядів. Їхні помилки ясно стали перед нас через дальший розвиток нашої науки і, певна річ, майбутній дослідувач, озброєний іншими даними, знаходитиме помилки і в працях сучасних спеціалістів.

Діяльність покійного академіка Володимира Гнатюка, безперечно, видатнішого українського фольклориста першої чверти нашого століття, належить як-раз до тієї доби, коли й українська етнографія перейшла на міцний науковий ґрунт. Ця діяльність остільки плідна й велика, що схарактеризувати її з усіх боків — самостійне завдання. Працьовитий записувач і озброєний дослідник — Володимир Гнатюк є окремий розділ в українській етнографії. Беручи-ж на увагу, в яких саме обставинах провадив він свою працю, то, не боючись впасти в панегіричний тон, можна сказати, що це був подвиг.

Ми не збираємося тут підбити повний підсумок науковому доробкові Гнатюка; подамо тільки деякі уваги до характеристики його, як збирача й записувача і говоритимемо не за те, що зібрав покійний академік, а як він збирав, записував чи рекомендував це робити, отже спинимось на моментах технічних чи, краще сказати, методичних.

Перш за все — це фольклорист-фахівець, професіонал, а не аматор і випадковий автор; усній народній творчості він присвятив усе життя, а не записував принагідно, між іншим. Наслідки такої наукової діяльності далеко вийшли за межі Галичини своїм значінням та діапазоном, але особливе значіння все-ж-таки Гнатюк має саме для Галичини, як, власне, перший з етнографів-українців, що провадили там свою працю, коли не рахувати Я. Головацького та Гната з Никловичів; той несистематичний і випадковий матеріал, що розкидано його усюди в періодичній пресі, очевидно, в рахунок іти не може.

Як-же з Гнатюка зробився етнограф? Як він прийшов до таких інтересів? У передмові до одного з томів своєї збірки байок¹⁾ Гнатюк, між іншим, розповів нам історію свого покликання: „Замилування до народньої поезії я виніс з дому. Мій дідо по матері, Ілаш Савицький, знав величезну масу народніх оповідань і переказував мені їх радо, коли я перебував коло нього. Його жінка Марія, а моя бабка, знала велику силу пісень... Крім того двері нашої хати майже не замикались перед різними людьми, що пересиджували у нас неначе у сільськiм казині цілими годинами“... Отже, джерело Гнатюкове спільне для багатьох етнографів: спільні дитячі вражіння заховують інтерес до народньої усної творчості й надалі штовхають людину до тієї-таки творчості повернутися, але вже не в ролі пасивного слухача, а свідомого й активного збирача. Але з Гнатюка збирач, хоч і несвідомий своєї мети, повстає дуже рано: „коли мене відвожено 1883 р. восени до третьої кляси народньої школи в Бучачи (у Василіян), я знав не менше, як 100 довгих оповідань (головно казок та байок), не

¹⁾ Укр. Нар. Байки (Звір. епос). Етногр. Збірн. т. XXXVII—XXXVIII, сс. III й дд.

числячи ряду менших (анекдотів та инш.). Зараз на початку побуту у школі попала мені в руки антологія, яку видало тоді студентське товариство „Академічне Брацтво“. (Ibid.). І Гнатюк переписує з цієї книжки ті твори, що йому найбільше подобались, а при тому спало йому на думку — так само переписати, щоб не забути, ті народні пісні, які він уже знав. „Я зробив се і так повстала перша моя збірочка пісень. Я не мав ніякої тоді означеної мети й записував пісні лише тому, що вони мені подобалися. Але збірочка все збільшала ся, особливо в часи вакацій“... До р. 1889 він уже має записаних коло 500 пісень. Дальша подія, що її зазначив сам Гнатюк, як впливову на його діяльність, була публікація кількох його записів пісень (до сімох) у „Ново у Галичанині“, що звернувся тоді саме до своїх читачів з проханням записувати й надсилати до редакції народні пісні. Разом з цією публікацією зазнайомився наш етнограф і з тією „редакторською“ підхідкою, що з нею потім дуже борювався: мову його записів нещадно підправлено на свій лад. Орган цей потім припинивсь; у редакції загинула й збірка, що її послав був туди Гнатюк. Але, все-ж-таки, перша публікація вплинула, й молодий ще збирач почав „ладити другу збірку“. От з цього почавши, він уже ніколи не покидав збирати матеріял; р. 1894-го Гнатюк уступив до Львівського університету. Скоро засноване було у Львові „Towarzystwo ludoznawcze“, де за голову був професор-славист А. Kalina, вчитель Гнатюка, що звернув увагу своїх слухачів на це товариство. Дізнавшись, що у Гнатюка є збірка до 800 пісень він запросив його до участі в „Ludzie“; тут Гнатюк видрукував, як сам висловлюється, „пару дрібних заміток“ і знову передав свій матеріял в надії на публікацію; але той матеріял спіткала така-ж сумна доля, як і попередній у „Новому Галичанині“ — збірка загинула без сліду. Тоді-ж Франко почав видавати „Житте і Слово“. Гнатюк послав матеріял і туди — і це був початок близького знайомства нашого етнографа з Франком, що тривало все життя.

Безперечно, найбільшу вагу для Гнатюка як для етнографа мало Наукове Товариство імени Шевченка у Львові, що почало видавати свої „Етнографічні збірники“. „Отся подія мала для мене особливу вагу“, писав Гнатюк: „бо відтоді я переіменив свої принагідні та аматорські записи на постійні та систематичні, маючи певність, що буду мати місце для їх поміщення“ (ib.). І з р. 1896 починаючи, Гнатюк публікує в Етнографічних Збірниках Наукового Товариства ім. Шевченка та Записках його всі свої матеріяли, розправи та рецензії. Уперте й плідне збирання, як відомо, переривається тяжкою хронічною хворобою, що придбав її Гнатюк таки у етнографічних своїх екскурсіях. Але й захворівши, не один раз будши вже засуджений на смерть, Гнатюк не покинув своєї роботи. Всією своєю діяльністю входить він до Наукового Товариства; коли не стало можливости самому вибиратися в екскурсії, то Гнатюк береться за редакційну працю над „Збірниками“, в якій виявив, як знаємо, не тільки свою придатність, ба й величезну ерудицію в справах фольклорних. І ця хора, часто конаюча людина провадить величезну роботу на терені укра-

їнської етнографічної науки, роботу, над яку і кількісно і якісно немає в історії нашої етнографії, немає до сьогоднішнього дня.

Ми не будемо наводити чисел записів та заголовків збірок та розправ Гнатюка; це ім'я найтісніше зв'язане з багатьма збірками Львівського Товариства. У визначніших випадках етнографічної справи української слово завжди належало небіжчикові, і воно завжди було авторитетне. В деяких випадках праця Гнатюка безпосередньо стосувалася до проблем міжнародньої фольклорної науки. Пригадаймо хоча-б той факт, коли відомий фольклорист Antí Aarne в своїй видатній праці „Verzeichnis der Märchentypen“ припускав приблизну кількість у загальному фольклорі самостійних байок, числячи їх не більше як 300. Але цю кількість байок подав Гнатюк у одній тільки своїй збірці, свого часу найбільшій в європейському масштабі. Ми не згадуватимемо за піонерську, вельми результатну, просто сказати—самовіддану працю нашого етнографа на Угорській Русі. Кожна з збірок Гнатюкових—це окрема наукова тема для характеристики його діяльності, де продукційність, точність та докладність записувача, його величезна ерудиція, начитаність та взагалі науковий апарат стоятиме на першому місці. Облишуючи це, ми й перейдемо до загальних уваг техніки Гнатюкової праці.

Щоб висвітлити цей бік діяльності небіжчика, не зайва річ побіжно оглянути стан техніки та підходок записування взагалі, що їх застав Гнатюк на початку своєї діяльності, тим більше, що—ні де правди діти—старі ці підхідки в деякій мірі дожили ще й до наших часів і то не тільки в українській етнографії. Попередні збирачі не дуже турбувалися за методу, техніку чи інші там питання, що стосувалися до збирання й опрацювання матеріалів. Не одному з таких збирачів усяке слово, що виходило з уст народніх, здавалося за безперечну мудрість, за безпосереднє джерело мітологічне чи, часом, і історичне: не потрібувало складної аналізи та дослідів: усе було ясне, очевидне, а головне—самобутнє. З таких народніх оповідань, належно зредагованих, викроювано „самобутню“, „національну“ мітологію; з прислів'їв збивали теж національну „народню філософію“. Звісно, для цього не треба було фонетичного, абсолютно точного й докладного запису. На ці часи—„підправлення“ записів, „редагування“ тексту—поширене й характерне явище. На це грішив Срезневський; Куліш не був вільний від гріха, та й натурально все це було, коли записувача дуже часто приваблювала зовсім не наука з її суворими вимогами: „Надобно сознаться откровенно, что, странствуя изъ села въ село по малороссійскимъ губерніямъ, въ періодъ моею юности, я рѣдко имѣлъ въ виду собственно науку. Меня увлекала поэтическая сторона жизни народа. Я гонялся за драмою, которую разыгрываетъ мелкими отрывками цѣлое малороссійское племя“¹⁾ Інших збирачів приваблювала народня творчість з інших міркувань, і коли у такого серйозного збирача, як Куліш могли бути хиби, то що говорити за просто збирачів?

¹⁾ П. Куліш. „Записки о Южной Руси“, I, с. 234.

Все це, звичайно, значно знецінює призбираний матеріал, але поруч з тим маємо ще шкідливіше явище: чистісіньке й безсумнівне фальшування, як у того-ж-таки Срезневського, Шишацького — Ілліча; випадки фальшування часто траплялися і в дев'яностих роках минулого століття (С. Ніс); не вільний від них і наш час. Старі збирачі любили рекомендувати публіці свої записи, як останній слід пам'яток народньої поезії, що зникають назавсіди. З тих скарг і плакання за народньою творчістю починається українська етнографія. П. Лукашевич подавав свою збірку, як, можливо, „последнее... издание“ пісень, „заимствованное прямо из Малороссии“ і давав слово: „Проѣзжайте всю Малороссию вдоль и впоперекъ, и я ручаюсь вамъ, что вы не услышите ни одной национальной пѣсни. Изъ десяти парубковъ едва ли сыщется одинъ, который можетъ пропѣть „мужицьку писню... И так, эти пѣсни, которыя я издаю, есть уже мертвыя для Малороссiянъ“¹⁾. Цей мотив зберігся й до наших навіть днів²⁾. Деякі старі етнографи щиро вірили, що замре й сама мова українська навіки, як напр. А. Метлинський³⁾; так думав і Костомаров⁴⁾. У значній мірі походив такий погляд на народню словесність од того, що записувач і не вмів одшукати матеріал.

В наслідок подібної ситуації докладний опис часто підмінювався, як висловився наш шановний етнограф, „ліричною рефлексією“, що вже зовсім перевертала етнографічну працю на лемент за старовиною, за народньою творчістю, рештки якої подавав такий автор.

Коли записування матеріалу було остільки недосконале, коли матеріал призбирувався й з причин літературних, громадських та політичних, і то більше як для науки, то й опрацьовування, розуміється, таких матеріалів чимало хиб мало. Досить зазначити хиби систематики зібраного матеріалу, чи, краще сказати, відсутність її, а також буйний простір фантазії при поясненні та аналізі здобутих пам'яток. І за наших часів не один був привід Гнатюкові іронізувати з „доброї старої методи, коли на підставі двох недокладних спостережень, зроблених на одній-двох особах, генералізувалися факти на село, повіт, край, нарід і так далі“⁵⁾. Звичайно, не можна всі ці хиби на карб покласти самим тільки українським етнографам. Явища ці застосувати треба й до Росії, і до цілої Європи.

Перше, що різнить виразно записи Гнатюка від старих записів, — це суворе додержання фонетики. Уживаючи такого способу записувати

¹⁾ П. Лукашевич, Малоросійскія и Червонорусскія народныя думы и пѣсни СПб, 1836 (без ім'я збирача), передмова.

²⁾ Див. напр. Д. Яворницького: Малоросійскія Народныя Пѣсни, собранныя въ 1878—1905 гг. Катериносл. 1906.

³⁾ „Думки и пѣсни Амвросія Метлинскаго“ вид. К. Студинського Львів, 1897; чи у вид. „Рука Письменність, т. IV. Л., 1906. Дав. „Смерть бандуриста“: „Вже не гремітиме, вже не горітиме, як в хмарі, пісня в народі, бо вже наша мова конає“ (с. 17).

⁴⁾ „Костомаров в Петербурзькій громаді 1860 р.“ Україна, 1925, III, с. 66.

⁵⁾ В. Гнатюк. Рецензія на П. А. Нестеровського: Бессарабскіе Русины. Историко-этнографическій Очеркъ Л. 1905. ЗНТШ, 1905, IV, с. 35.

фольклорний матеріал, Гнатюк точно передавав і діалектологічні особливості, що надало його праці велику вагу для діалектологів, а в таких випадках, як, наприклад, вивчення Угорської Русі мало значіння в справі рішення низки складних питань що-до етнічного походження тої людності, де провадив свої записи наш етнограф. Такий принцип до певної міри полагодив правописну плутанину в публікації записів. Правописному питанню Гнатюк, як удумливий фольклорист, надавав великого значіння, як і береженню діалектологічних особливостей. Нехтувати діалектологічним боком записування, це значить спричинюватися і до дальшого незнання повної діалектології мови; правописна-ж плутанина перешкоджає правильно читати записаний текст ¹⁾. Звичайно, що, говорячи про правописну плутанину, треба на увазі мати окрім індивідуальних ухилів глибші причини об'єктивні: тогочасну нерозробленість українського правопису та політичні умови. Уважаючи, що недосконалий спосіб записувати, який не відтворює в точності проказаного, знецінює значно наслідки усієї праці, якщо не нищить їх, Гнатюк, „записуючи свої матеріали... тримався засади, щоб записувати все, слово в слово, а не пропустити нічого“ ²⁾. Зрозуміло цілком, що Гнатюк не міг не поставитися негативно до підроблювання мови, як от у Головацького ³⁾ в бік наближення її до мови російської, а у інших етнографів—до польської ⁴⁾.

Записуючи і потім публікуючи пісенний матеріал, Гнатюк звернув увагу на дуже вільне поводження своїх попередників з розміром пісень. У справі систематизації-ж як пісенного, так і іншого фольклорного матеріалу Гнатюк завжди був обережний і не прагнув спокусливої мети—подавати філософічну схему систематизації, добре розуміючи близьку залежність такої класифікації від змінливих індивідуальних особливостей. Він застосовував механічну систематизацію в своїх збірках, себ-то таку, щоб дослідникові було як-найлегше шукати потрібний матеріал у межах окремого жанру ⁵⁾. Також негативно поставився Гнатюк до старої звички редакторів і видавців—публікувати етнографічні „альманахи“, себ-то збірки, складені з різноманітних жанрів фольклору. Він зазначив, що для нашої науки вигідніше мати докладні записи одного виду усної творчості, як недосконалі й недокладні—багатьох ⁶⁾. Місце безоглядної віри старих записувачів у „народність“ записаного, у Гнатюка заступає пильна критика тексту що-до походження його. Гнатюк прихильно ставився до принципу деяких фольклористів—не записувати нічого від письменних людей ⁷⁾.

1) Його-таки—рец. на „Етнограф. Матер.“ В. Грінченка, т. III. ЗНТШ. 1990, I с. 30.

2) З передмови до т. I. Етнограф. матер. з Угорської Русі.

3) З передмови до збірки коломийок, Етн. Зб., XVII, 1905.

4) Див. рец. на В. G u s t a w i c z a—Kilka szczegółów ludoznawczych powiaty Bobrickiego (Lud, 1902)—ЗНТШ, 1904, I с. 50; на О. K o l b e r g a—Pokucie ЗНТШ, 1905, III.

5) Див. зазн. передмову до збірки „Коломийок“.

6) Рец. на S c h n a i d e r ' a: Lud Peczniżyński, Записки НТШ, 1908, III с. 232.

7) Рец. на Ф е д о р о в с ь к о г о „Lud białoruski na Rusi litewskiej“. ЗНТШ, III, 1903, с. 42.

Звичайно, що з такою засадою не можна погодитися цілком, бо вона не гарантує абсолютно записувача від „ненароднього“ матеріяла, та й чи є рація записувачеві уникати подібний матеріял збирати? А як письменний селянин прочитає своє оповідання з букваря, а що тоді буде? — приблизно так запитує Гнатюк. — Буде те, можемо сказати, що записувач матиме матеріял до взаємин між усною словесністю та письменством, тим більше, що взаємини ці — реальний і давній уже факт; народні джерела в письменстві і письменницькі в фольклорі — добре відомі кожному дослідникові. Може-ж неписьменний селянин розповісти те, що йому переказав письменний, який вчитав оповідання з якоїсь книжки. Але це поточна увага тільки; для нас важливе як-раз те, що Гнатюк цілком правильно поставив як основну вимогу опрацювання зібраного матеріялу — всебічну критику кожного тексту. Наукові свої погляди Гнатюк виводив з проаналізованих, точно записаних матеріялів і завжди гостро виступав проти тих фольклористів старого толку, які „що видавалось їм негарне, або противило ся їх поглядам на дану річ, те вони викидали; чого їм не ставало, те вони самі доробляли і вставляли“¹⁾. Тому Гнатюк і знецінив Головацького, розкривши його „кузню“, як він одкинув з тієї причини і збірку коломийок Саламона (Львів, 1863).

Це не значить, що Гнатюк не цінив краси та художности народніх утворів. Ні, цінитель з нього був добрий, але такий, що краси тієї не надавав він сам од себе; він не „підкрашував“, не чепуривав запису, чи, як обережно кажуть не „редагував“ його. Натомість рекомендує він инше: знайти найкращі, найхудожніші варіанти в устах самого народу, в натурі, допитатися найкращого оповідача, співця, і вже тоді записати річ у найкращому вигляді, а не самому надати їй „краси“.

Увійшовши з головою в глибоке море народньої творчости, Гнатюк добре зрозумів його течію й напрямок. Тому він ніколи не міг скаржитись на завмирання чи зникання народньої творчости, ба й засуджував давню звичку плакатися за старим: „Чи можна жадати, щоби одна стаття людського розвою вічно між людьми тривала? Коли б так було, то на світі не було би розвою“, писав він на адресу таких етнографів²⁾.

Гнатюк не міг наслідувати старій манірі — видавати текст тільки записаний, не опрацьований. А опрацьовував Гнатюк зразково. І тут уже виявляє він себе не тільки першорядним записувачем, а й широким і глибоким ерудитом, знавцем бібліографії. Видати неопрацьований матеріял — за Гнатюком це не послугу фольклорові зробити, а злочин. Перше ніж видати, збирачеві треба приладнати потрібний науковий апарат, щоб знати, що саме годиться з зібраного видати, розшукати треба варіанти, паралелі, як у сусідніх, так і в інших народів, подати відповідну бібліографію. Без усього цього — видання нічого не варте; воно — мертвий капі-

¹⁾ Рец. на Ю. Яворського, „Къ Истории гал.-рус. колядокъ“. ЗНТШ, 1902, XLV, с. 39.

²⁾ І ец. на Никифоровського, „Очерки престолярнаго життя-бытья въ Витебск. Бѣлоруси. О. 1895. Зап. НТШ. 1899, I, с. 41.

тал, що ніколи, може, й не вступить до живого обігу науки, хоч яку матиме в собі цінність. „Із тої причини повинні поставити собі за задачу всі наукові інституції й редакції не випускати сирих етнографічних матеріалів, не вказавши при них бодай літератури дотичної нації¹⁾“, „бо при величезному розрості фольклору попросту неможливо нікому постерегати відповідну літературу хоча б у слов'янських народів й до порівнюючих студій, які нині єдино можливі, вона конечно потрібна й без неї обійти ся годі“²⁾. Іноді цю свою думку Гнатюк підсилює цифрами: німецький вчитель гімназіяльний др. Р. Восідло за допомогою семисот своїх кореспондентів зібрав близько мільйона фольклорних записів, що з них — мало не половина — пісень; естонський пастор др. Я. Гурт—сто тисяч сторінок!³⁾ Як бачимо, океан текстів переповнює береги людських сил; дальші видання без відповідного апарату наукового вже нічого чи дуже мало значитимуть у науці. Отже на своїх працях Гнатюк подав прекрасний зразок опрацювання. Кожен запис—чи свій чи чужий—подається у нього з зазначенням паралелів, варіантів (іноді зазначень цих більше як 50 до одного запису), з потрібною бібліографією. З цього вже видно — яка безмежна дистанція між працею Гнатюка та того етнографа, що праця його кінчилася на безоглядній публікації часто недбалого запису. Взагалі до етнографа ставить Гнатюк великі вимоги, і етнограф, що не вправляється з порівняльною методою, уже через одне це нездатний працювати науково.

В багатьох галузях українського фольклору Гнатюк був якщо не піонер, то один з перших серйозних працівників. Так було, наприклад, з соромітським елементом фольклору (*кротάδια*), що його цуравсь багато хто з дослідників, а саме збирання гостро засуджувалось, як і публікація. Тут В. Гнатюка треба поставити поруч з Х. Вовком. Як і останній, Гнатюк надавав серйозного наукового значіння цьому матеріялові та вбачав у ньому ключ до розуміння багатьох народніх звичаїв і критерій до ступеня культури народу⁴⁾. Тому ніколи Гнатюк не викидав соромітського фольклору з своїх записів та видань, що їх редагував. А коли критики з непотрібною цнотливістю дорікали Гнатюкові за „неморальні сцени“, то він рекомендував їм переглянути Одисею, *Gesta Romanorum*, *Legenda aurea*, *Acerra philologica*, *Speculum exemplorum*, *Pauli-Schimpf und Ernst*, *Wickrania Rollwagenbüchlein*, *Till Eulenspiegel* та інші збірки. „Етнографічний збірник“, відповідає Гнатюк таким сором'язливим критикам, „не друкується для панночок, ані для цицькових дітей, ані для естетиків та моралістів, що стоять на рівні з ними в духовім розвою, а для людей, що бажать пізнати життя і творчість нашого народу у всіх її проявах. Ми йдемо тут дорогою, загально прийнятою в науці“, зазначає Гнатюк і від

¹⁾ Рец. на С. Малевича: В'єлорусск. Народн. п'єсни. ЗНТШ, 1909, I, с. 208.

²⁾ Рец. на „Б'єлгарски Народни п'єсни отъ Елена В. Янкова“, ЗНТШ, 1909, V, с. 225.

³⁾ Рец. на А. Аarne Verzeichnis d. Märchentypen, ЗНТШ. 1912, III, с. 204.

⁴⁾ Рец. на *Folklore de l'Ukraine* ЗНТШ. 1900, I, с. 32.

силає цікавих до передмови Меткенсової збірки народніх німецьких анекдот ¹⁾.

Закінчуючи наші уваги до характеристики техніки Гнатюка як збирача й записувача, занотуємо ще дві дрібні уваги. З легкої руки Куліша, що збирав свій матеріял не инакше, як з пляшкою запіканки в кешені ²⁾, метода така ще й досі поширена між збирачами. Гнатюк робив не так: знайшовши підхожу людину, він уводить її в свої інтереси, пояснює—чого саме йому треба, наймає оповідача, сідає з ним у окремії кімнаті та й працює з ним иноді по дванацять годин на добу. Отже справа ставиться на діловий ґрунт. Обидві сторони працюють однаково серйозно. Далі—хочемо підкреслити надзвичайну коректність Гнатюкову що-до чужих записів. Він пильно застерігає авторське право навіть тоді, коли матеріялів і зовсім мало, один чи два номери. Цим не так багато етнографів похвалитися можуть.

В особі Володимира Гнатюка українська етнографія втратила такого досвідченого, знаючого й відданого працівника, що місце його не скоро може заступити хтось инший. Характер і стан фольклорної науки вимагають не тільки озброєного дослідника, але й також збирача. В особі Гнатюка ми мали і збирача і дослідника разом, хоч, звичайно, ці сторони діяльності небіжчика були не в рівному співвідношенні: збирач перевищував дослідника. Тільки-ж і збираючи матеріяли Гнатюк застосовував багато моментів наукового досліду, подаючи дослідникові дані з готовим уже науковим апаратом, що вже давав можливість до ширших узагальнень. У цьому—найбільша послуга Гнатюкова як українському, так і світовому фольклорові.

Володимир Білий.

¹⁾ Передмова до Галицько-Руських анекдотів, Етн. Зб., VI.

²⁾ В. Петров, Шевченко і Куліш. Збірник «Шевченко та його доба», К. 1925, 66 с. Ту-ж методу практикував і З. Доленга-Ходаковський (А. Чернецький)—Піпін, Ист. рус. Этногр. III, 58.